

Rozdział I. Znaczenie orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej dla wykładni prawa unijnego

§ 1. Miejsce Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w porządku prawnym Unii

I. Struktura i podział kompetencji pomiędzy sądami luksemburskimi

1. Zagadnienia wprowadzające

Europa potrzebowała i potrzebuje integracji w ramach silnej ponadnarodowej struktury wspierającej rozwój gospodarczy oraz zapewniającej poczucie tożsamości i poszanowanie praw każdej jednostki. Współcześnie ta rola przypada Unii Europejskiej – organizacji międzynarodowej posiadającej własne instytucje oraz osobowość prawną, na rzecz której państwa członkowskie przekazały część swoich kompetencji. Stworzony został nowy autonomiczny porządek prawny – istniejący niezależnie od porządków państw członkowskich, lecz zarazem mocno je przenikający – którego podmiotami są zarówno państwa, jak i jednostki¹. Prawo unijne nie stanowi porządku hierarchicznie wyższego, a jego oddziaływanie na prawo krajowe jest możliwe dzięki wykreowaniu specyficznych zasad o charakterze ogólnym oraz stworzeniu mechanizmów gwarantujących, że owe zasady będą przestrzegane. Niezbędnym elementem zapewniającym funkcjonowanie ponadnarodowej struktury jest spójny i jednolity system sądowy, co doskonale rozumiano już na początku lat 50. XX w., kiedy rozpoczął się proces budowania nowej przestrzeni europejskiej.

¹ Zob. wyr. TSWE z: 5.2.1963 r., *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Nederlandse administratie der belastingen*, 26-62, EU:C:1963:1; 15.7.1964 r., *Flaminio Costa v. E.N.E.L.*, 6-64, EU:C:1964:66. W tych dwóch fundamentalnych orzeczeniach Trybunał podkreślił oryginalny charakter prawa unijnego (wówczas wspólnotowego) i jego autonomiczność w stosunku do prawa międzynarodowego oraz krajowego.

Na mocy Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Węgla i Stali z 1951 r.² został powołany Trybunał Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich, który obok Wysokiej Władzy, Rady Ministrów oraz Wspólnego Zgromadzenia był jedną z instytucji wspólnotowych³. W 1957 r. państwa członkowskie EWWiS podpisały tzw. traktaty rzymskie ustanawiające Europejską Wspólnotę Energii Atomowej⁴ i Europejską Wspólnotę Gospodarczą⁵ oraz powołały organy dla każdej ze Wspólnot, w tym Trybunały Sprawiedliwości. Na podstawie Konwencji o niektórych wspólnych instytucjach Wspólnot Europejskich⁶ połączono Trybunały i utworzono jednolity organ sądowy dla wszystkich Wspólnot⁷. Przyjmuje się, że wejście w życie traktatów rzymskich nadało Trybunałowi obecny kształt⁸. Należy przy tym zauważyć, że reformy wprowadzone na mocy Traktatu z Lizbony z 2007 r.⁹ wpłynęły na zmianę nazwy Trybunału, który z Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich stał się Trybunałem Sprawiedliwości Unii Europejskiej¹⁰. Współcześnie stanowi on – obok Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komisji Europejskiej, Europejskiego Banku Centralnego i Trybunału Obrachunkowego – jedną z instytucji Unii¹¹. Każda instytucja unij-

² Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Węgla i Stali został podpisany w Paryżu 18.4.1951 r., a wszedł w życie 22.7.1952 r. Zgodnie z jego postanowieniami przestał obowiązywać po okresie 50 lat, tj. 22.7.2002 r.

³ Zob. K. *Scheuring*, Ochrona praw jednostek, s. 23.

⁴ Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Energii Atomowej został podpisany w Rzymie 25.3.1957 r. i wszedł w życie 1.1.1958 r. (zob. Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864). Ów Traktat obowiązuje do dziś, jednak z uwagi na specyfikę jego regulacji, niezwiązaną z przedmiotem niniejszej pracy, jego przepisy nie będą analizowane.

⁵ Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą został zawarty w Rzymie 25.3.1957 r. i wszedł w życie 1.1.1958 r. (zob. Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864). Traktat był wielokrotnie zmieniany. Do najważniejszych zmian należy zaliczyć: Jednolity Akt Europejski z 1986 r., który wszedł w życie 1.7.1987 r. (Dz.Urz. L Nr 169, s. 1); Traktat o Unii Europejskiej z 1992 r., nazywany Traktatem z Maastricht, który wszedł w życie 1.11.1993 r. (Dz.Urz. C Nr 191, s. 1); Traktat z Amsterdamu z 1997 r., który wszedł w życie 1.5.1999 r. (Dz.Urz. C Nr 340, s. 1); Traktat z Nicei z 2001 r., który wszedł w życie 1.2.2003 r. (Dz.Urz. C 80, s. 1) oraz Traktat z Lizbony, o którym mowa poniżej.

⁶ Konwencja o niektórych wspólnych instytucjach Wspólnot Europejskich została podpisana w Rzymie 25.3.1957 r. (zob. K. *Scheuring*, Ochrona praw jednostek, s. 24).

⁷ Na temat początków organizacji oraz funkcjonowania Trybunału zob. np. M. *Lagrange*, L'Organisation, s. 5–30.

⁸ Zob. T.T. *Koncewicz*, Forum Europeum, s. 20.

⁹ Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, sporządzony w Lizbonie 13.12.2007 r. (Dz.U. z 2009 r. Nr 203, poz. 1569). Traktat lizboński wszedł w życie 1.12.2009 r.

¹⁰ Unia Europejska zastąpiła bowiem Wspólnoty Europejskie. Na temat zmian odnoszących się do Trybunału, a wprowadzonych Traktatem z Lizbony, zob. np. F.R. *van der Mensbrugge*, Organisation et Compétences de la Cour de Justice de l'Union Européenne, s. 147–163; R. *Barents*, The Court of Justice, s. 709–728; C. *Blumann*, L. *Dubouis*, Droit institutionnel, s. 609 i n.

¹¹ Zob. art. 13 ust. 1 TUE.

na podejmuje właściwe dla niej zadania, działając w granicach wyznaczonych Traktatami oraz nie naruszając kompetencji pozostałych¹². Instytucje zobowiązane są do lojalnej współpracy.

Od 1958 r. do chwili obecnej podstawę działania Trybunału stanowią przede wszystkim przepisy Traktatów (TUE i TFUE), wśród których – zgodnie z numeracją wprowadzoną Traktatem z Lizbony – najważniejsze znaczenie mają art. 19 TUE oraz art. 251 i n. TFUE. Przed wejściem w życie Traktatu z Lizbony przepisy odnoszące się do Trybunału były skoncentrowane w art. 220 i n. TWE. Traktat z Lizbony uchylił dotychczasowy art. 220 TWE i wprowadził nowy art. 19 TUE, który w ten sposób uzyskał swoje obecne miejsce (zamyka on dział III zatytułowany „Postanowienia o instytucjach”) i brzmienie¹³.

Artykuł 19 TUE zawiera fundamentalne postanowienia dla konstrukcji sądów w UE. Zgodnie z ust. 1 akapit 1 tego przepisu: „Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej obejmuje Trybunał Sprawiedliwości, Sąd i sądy wyspecjalizowane. Zapewnia on poszanowanie prawa w wykładni i stosowaniu Traktatów”. Należy wyraźnie podkreślić, że TSUE jest jedną instytucją, na którą składają się niezależne organy sądowe, obecnie w liczbie dwóch: Trybunał Sprawiedliwości oraz Sąd (znany też jako Sąd Pierwszej Instancji).

W dniu 1.9.2016 r. nastąpiło zakończenie działalności trzeciego organu sądowego utworzonego w 2004 r., zwanego Sądem do Spraw Służby Publicznej. Był to tzw. sąd wyspecjalizowany, stanowiący instytucjonalnie i organizacyjnie integralną część Trybunału¹⁴. Powierzono mu rozstrzyganie w pierwszej instancji sporów między UE a jej pracownikami na mocy art. 270 TFUE, w tym sporów między organami i jednostkami organizacyjnymi a ich personelem, w odniesieniu do których przyznano właściwość Trybunałowi¹⁵. W ramach reformy systemu sądowego UE jego obowiązki przekazano Sądowi. Orzeczenia Sądu do Spraw Służby Publicznej nie mają znaczenia w kontekście prowadzonych w pracy rozważań.

Trybunał Sprawiedliwości oraz Sąd są organami kolegialnymi, a ich siedzibą jest Luksemburg. Struktura i kompetencje wymienionych organów sądowych różnią się w znaczący sposób, natomiast ich zadanie jest jednakowe – zapewnienie przestrzegania prawa w procesie interpretacji i stosowania Traktatów. Powyższa funkcja została wskazana w sposób ambitny i bliżej niesprecyzowany, a jej realizacja może nastąpić wyłącznie w ramach kompetencji wyraźnie określonych w prawie pierwotnym UE¹⁶.

¹² Zob. art. 13 ust. 2 TUE.

¹³ Por. M. Szwarc-Kuczer, Komentarz do art. 251–254 TFUE, s. 214.

¹⁴ Zob. pkt 2 i 3 preambuły oraz art. 1 decyzji Rady 2004/752/WE z 2.11.2004 r. ustanawiającej Sąd do spraw Służby Publicznej Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE L Nr 333, s. 7).

¹⁵ Art. 1 załącznika Nr 1 do Statutu TSUE.

¹⁶ T.T. Konciewicz, Forum Europeum, s. 20.

Zgodnie z postanowieniami Traktatu do zakresu spraw rozpatrywanych przez TSUE należy orzekanie: 1) odnośnie do skarg wniesionych przez państwa członkowskie, instytucje, osoby fizyczne lub prawne; 2) w trybie prejudycjalnym w sprawie wykładni prawa Unii lub ważności aktów przyjętych przez instytucje oraz 3) w innych sprawach przewidzianych w Traktatach¹⁷.

Poza wskazanymi przepisami mającymi podstawowe znaczenie, organizacja oraz funkcjonowanie TSUE opierają się na szczególnych dokumentach, takich jak statut oraz regulaminy postępowania, które zostaną przedstawione poniżej wraz z krótką charakterystyką każdego z sądów¹⁸.

2. Trybunał Sprawiedliwości

Trybunał Sprawiedliwości jest pierwszym sądem UE. Opiera podstawy swojego działania na przepisach Traktatów oraz dwóch dokumentach przyjętych na mocy art. 281 TFUE, tj. Statucie TSUE oraz Regulaminie Proceduralnym TS. W skład Trybunału Sprawiedliwości wchodzi sędziowie wyznaczani zgodnie z zasadą – jeden sędzia z każdego państwa członkowskiego¹⁹. W ten sposób każdy nowo przystępujący do UE kraj ma zagwarantowane miejsce dla sędziego pochodzącego z jego terytorium. Trybunał Sprawiedliwości orzeka w składach sędziowskich, przy czym zasadą jest orzekanie w izbach, natomiast obradowanie w pełnym składzie ma charakter wyjątkowy²⁰. Podejmowanie decyzji odbywa

¹⁷ Art. 19 ust. 3 TUE.

¹⁸ Organizacja oraz funkcjonowanie Trybunału są przedmiotem wielu opracowań. Zob. np. *K.P.E. Lasok*, The European Court of Justice, *passim*; *A. Saggio*, Il Tribunale comunitario, s. 611; *T. Millett*, The New European Court, s. 811; *Y. Galmot*, Le Tribunal, s. 567; *F. Theis*, La Cour de justice des Communautés Européennes, s. 9–47; *F. Schockweiler*, Organisation, Compétence et Fonctionnement, s. 34–69; *R. Dehousse*, The European Court of Justice, *passim*; *J.A. Usher*, EC Institutions, *passim*; *D.Simon*, Le system juridique, *passim*; *N.M. Hunnings*, The European Courts, *passim*; *A. Vermeulen*, *C.M.F. Sanders*, Guide, *passim*; *L.N. Brown*, *T. Kennedy*, The Court of Justice, *passim*; *A. Johnston*, Judicial Reform, s. 499–523; *D. Ruiz-Jarabo*, La réforme de la Cour de justice, s. 705–725; *A. Tizzano*, La Cour de justice après Nice, s. 665–685; *A. Arnulf*, The European Union, *passim*; *H. Kraemer*, The European Union Civil Service Tribunal, s. 1873–1913; *R. Barents*, The Court of Justice, s. 709–728; *J.P. Jacqué*, Droit institutionnel, *passim*. Z literatury w języku polskim zob. np. *P. Nazarewicz*, Charakter prawny, s. 126–137; *J.D. Mouton*, *C. Soulard*, Trybunał Sprawiedliwości, *passim*; *C. Mik*, Europejskie prawo wspólnotowe, s. 195–208; *A. Wentkowska*, Europejski Trybunał Sprawiedliwości, s. 3–26; *K. Wójtowicz*, *T.T. Koncewicz*, Trybunał Sprawiedliwości, *passim*; *I. Kamiński*, Wymiar sprawiedliwości we Wspólnocie Europejskiej, *passim*; *A. Lazowski*, System instytucjonalny Unii Europejskiej, s. 106–118; *K. Piasecki*, Zarys sądowego prawa procesowego, s. 271 i n.; *M. Strzałkowska*, Sąd do Spraw Służby Publicznej, *passim*.

¹⁹ Art. 19 ust. 2 akapit 1 TUE.

²⁰ Por. art. 251 TFUE. Zasady organizacji składów sędziowskich zostały określone w Statucie TSUE. Zgodnie z jego postanowieniami TSUE powołuje izby złożone z 3 lub 5 sędziów, którzy wybierają spośród siebie prezesów izb. TSUE może również, na żądanie państwa członkowskiego lub instytucji UE, które są stroną postępowania, obradować w składzie wielkiej izby, która składa się z 15 sędziów,

się na zasadzie kolegalności i tajności, a sędzia nie ma możliwości indywidualnego wyrażenia opinii, np. w formie zdania odrębnego²¹.

Trybunał Sprawiedliwości jest dodatkowo wspomagany przez 8 rzeczników generalnych²². Rzecznik generalny (ang. *advocate general*, fr. *avocat général*) jest instytucją charakterystyczną dla TSUE²³, niewystępującą w krajowych systemach prawnych²⁴. Jego podstawowym zadaniem jest sporządzenie bezstronnej i niezależnej opinii (ang. *opinion*, fr. *conclusions*), obejmującej przedstawienie stanu faktycznego i prawnego przedłożonej sprawy, przeanalizowanie istniejącego orzecznictwa i poglądów doktryny oraz zaproponowanie sposobu rozstrzygnięcia. Opinia rzecznika generalnego jest publicznie przedstawiana, ale nie jest wiążąca dla sędziów Trybunału. Stanowi dla nich jedynie radę lub wskazówkę przy podejmowaniu ostatecznej decyzji w danej sprawie²⁵. Sędziowie mogą zatem wydać wyrok zgodny z kierunkiem zaproponowanym przez rzecznika generalnego (a przy argumentacji odwołać się do określonych

a przewodniczy jej prezes Trybunału. W pełnym składzie TSUE obraduje natomiast w dwóch kategoriach spraw. Po pierwsze, w sprawach wskazanych w Statucie TSUE, a odsyłających wprost do przepisów TFUE, do których zaliczamy: dymisję Rzecznika Praw Obywatelskich Unii Europejskiej (art. 228 ust. 2 TFUE), dymisję członka Komisji (art. 245 akapit 2, art. 247 TFUE) oraz dymisję członka Trybunału Obrachunkowego (art. 286 ust. 6 TFUE). Po drugie, jeżeli Trybunał uzna, że sprawa ma wyjątkowe znaczenie, może, po wysłuchaniu rzecznika generalnego, podjąć autonomiczną decyzję o rozpatrzeniu jej w pełnym składzie (art. 16 Statutu TSUE). Dla ważności podjętego rozstrzygnięcia niezbędne jest określone kworum. Należy przede wszystkim zauważyć, że dla ważności obrad TSUE wymagana jest nieparzysta liczba sędziów. Dodatkowo zostały ustanowione minimalne wymogi w postaci określonego kworum. W przypadku izb złożonych z 3 lub 5 sędziów obrady są ważne, jeżeli zasiada co najmniej 3 sędziów, w przypadku wielkiej izby – 11, a przy pełnym składzie – 17 (art. 17 Statutu TSUE). Warto w tym miejscu zauważyć, że strona postępowania nie jest uprawniona do żądania zmiany składu Trybunału lub izby z powodu obywatelstwa sędziego bądź braku w składzie orzekającym sędziego mającego to samo obywatelstwo co strona (art. 18 Statutu TSUE).

²¹ Zob. M. Szwarc-Kuczer, Komentarz do art. 251–254 TFUE, s. 221.

²² Art. 19 ust. 2 TUE oraz art. 252 akapit 1 TFUE. Zgodnie z art. 252 akapit 1 zd. 2 TFUE Rada może zwiększyć liczbę rzeczników generalnych, jeżeli Trybunał tego zażąda. Na tej podstawie decyzją Rady 2013/336/UE z 25.6.2013 r. w sprawie zwiększenia liczby rzeczników generalnych Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE L Nr 179, s. 92) zwiększono liczbę rzeczników generalnych do 9 (ze skutkiem od 1.7.2013 r.) oraz do 11 (ze skutkiem od 7.10.2015 r.).

²³ Na temat instytucji rzecznika generalnego zob. np. H.G. Schermers, D.F. Vaelbroeck, *Judicial Protection*, s. 1346 i n.; L. Gori, *L'Avocat Général*, s. 375–393.

²⁴ Inspiracją dla powołania instytucji rzecznika generalnego była funkcja francuskiego komisarza rządu (fr. *Commissaire du Gouvernement*) działającego przy francuskiej Radzie Stanu (fr. *Conseil d'Etat*). Zob. G. Bebr, *Development of Judicial Control*, s. 8.

²⁵ Por. C.O. Lenz, *The Role and Mechanism*, s. 401–402. Opinia rzecznika generalnego stanowi wprowadzenie do sprawy rozstrzyganej przez TSUE, przy czym rzecznik generalny nie uczestniczy w obradach sędziów TSUE. Rola rzecznika generalnego kończy się na przedstawieniu opinii, a stronom postępowania nie przysługuje prawo odniesienia się do jej poszczególnych punktów (por. M. Szwarc-Kuczer, Komentarz do art. 251–254 TFUE, s. 221–222).

punktów opinii²⁶) lub przeciwnie – podjąć decyzję częściowo lub całkowicie odmienną²⁷. W praktyce często mocno rozbudowane opinie rzeczników generalnych pełnią ważną funkcję poznawczą oraz rolę prointegracyjną w orzecznictwie TSUE, zapewniając ciągłość w zakresie *case-law* Trybunału²⁸. Dla zapewnienia najwyższego poziomu orzekania zarówno sędziowie, jak i rzecznicy generalni są wybierani spośród osób o niekwestionowanej niezależności i posiadają kwalifikacje do zajmowania najwyższych stanowisk sądowych w ich państwach lub są prawnikami o uznanej kompetencji²⁹.

Do podstawowych funkcji orzeczniczych Trybunału Sprawiedliwości należy rozstrzyganie w sprawie skarg kierowanych przeciwko państwom członkowskim lub instytucjom Unii oraz wydawanie orzeczeń w trybie prejudycjalnym³⁰.

Orzeczenia prejudycjalne stanowią instrument o zasadniczym znaczeniu dla wykładni pojęć prawa spółek, dlatego została im poświęcona szczególna uwaga. Wśród skarg kierowanych do TSUE ważna rola przypada procedurze inicjowanej przez KE w ramach skargi skierowanej przeciwko państwu członkowskiemu w sytuacji uchybienia jednemu z zobowiązań traktatowych (art. 258 i 259 TFUE).

Dla problematyki wykładni pojęć prawa spółek nie mają natomiast znaczenia pozostałe procedury, do których zaliczymy skargę wnoszoną w celu nałożenia na państwo członkowskie ryczałtu lub okresowej kary pieniężnej w przypadku, gdy nie zastosowało się ono do wcześniejszego wyroku TSUE (art. 260 TFUE), oraz skargę wnoszoną w celu kontroli legalności bezwzględnie obowiązujących aktów prawnych (art. 263 TFUE)³¹.

²⁶ W takim przypadku zatarciu ulegają granice między rolą sędziego a rolą rzecznika generalnego oraz istnieje ryzyko podważenia autorytetu TSUE. Por. *L.N. Brown, T. Kennedy, The Court of Justice*, s. 70.

²⁷ TSUE jest również uprawniony do rozstrzygnięcia sprawy bez uprzedniego zasięgnięcia opinii rzecznika generalnego, ale po jego wysłuchaniu, jeżeli uzna, że w sprawie nie występuje nowe zagadnienie prawne (art. 20 akapit 5 Statutu TSUE).

²⁸ Zob. *K. Scheuring, Precedens*, s. 105.

²⁹ Sędziowie i rzecznicy generalni są mianowani na okres 6 lat za wspólnym porozumieniem przez rządy państw członkowskich, przy czym niezbędna jest konsultacja z Komitetem opiniującym kandydatów na sędziów i rzeczników generalnych (art. 255 TFUE). Istnieje możliwość ponownego wyboru sędziego i rzecznika generalnego na kolejny okres (art. 253 TFUE).

³⁰ W przedmiocie innych kompetencji Trybunału Sprawiedliwości zob. np. *K. Scheuring, Precedens*, s. 80–81.

³¹ Na podstawie Traktatu, TSUE orzeka również w sprawie: skargi na bezczynność instytucji, która zaniechała wymaganego prawem działania (art. 265 TFUE); skargi w sporach dotyczących odszkodowań z tytułu odpowiedzialności pozaumownej za szkody wyrządzone przez instytucje UE lub jej pracowników przy wykonywaniu ich funkcji (art. 268 i 340 ust. 2 i 3 TFUE); sporu między państwami członkowskimi, jeżeli spór związany jest z przedmiotem Traktatów i przedłożony został TSUE na mocy kompromisu (art. 273 TFUE); skargi związanej z określonym działaniem instytucji lub organów systemu bankowego (art. 271 TFUE).

3. Sąd

Drugim sądem UE w znaczeniu ustrojowym jest Sąd, zwany wcześniej Sądem Pierwszej Instancji. Został powołany decyzją Rady (a nie na mocy Traktatu)³² w celu odciążenia TSUE od rozpatrywania skomplikowanych spraw pracowniczych oraz spraw z zakresu prawa konkurencji.

Początkowo Sąd Pierwszej Instancji pełnił funkcję pomocniczą, będąc niejako „dołączonym” do struktury TSUE. Kolejne zmiany prawa rozszerzały jego kompetencje, natomiast poważną reformę przyniósł Traktat z Nicei³³. Zrównano wówczas status Sądu Pierwszej Instancji ze statusem Trybunału Sprawiedliwości, powierzając mu zadanie przestrzegania prawa w procesie interpretacji i stosowania Traktatu, co wpłynęło na jego niezależność i autonomię³⁴. Na mocy Traktatu z Lizbony Sąd Pierwszej Instancji zmienił nazwę na „Sąd”. Podstawę funkcjonowania Sądu stanowią obecne przepisy traktatowe, Statut TSUE oraz Regulamin Proceduralny Sądu.

Zgodnie z aktualnie obowiązującymi postanowieniami Traktatu, w skład Sądu wchodzi co najmniej jeden sędzia z każdego państwa członkowskiego³⁵. Orzekanie w Sądzie odbywa się, co do zasady, w formie kolegalnej³⁶. Wymagania dla sędziów Sądu różnią się, choć nie w sposób znaczny, od wymagań stawianych sędziom TSUE. Pierwszym warunkiem jest gwarancja niekwestionowanej niezależności, natomiast drugim – możliwość zajmowania wysokich stanowisk sądowych³⁷. Sformułowanie wymagań wskazuje, że sędziowie Sądu powinni posiadać doświadczenie i umiejętności praktyczne, zwłaszcza w zakresie dziedzin objętych kompetencją Sądu³⁸. Wprawdzie w Sądzie nie ma

³² Decyzja Rady Nr 88/591 z 24.10.1988 r. ustanawiająca Sąd Pierwszej Instancji Wspólnot Europejskich (Dz.Urz. WE L Nr 319, s. 1). SPI rozpoczął swoją działalność 1.2.1989 r.

³³ Zob. np. J. Coles, *Law of the European Union*, s. 59–62.

³⁴ Por. K. Scheuring, *Precedens*, s. 82.

³⁵ Art. 19 ust. 2 akapit 2 TUE. Obecnie, zgodnie z art. 48 Statutu TSUE, Sąd składa się z 47 sędziów (na dzień 19.9.2016 r. – 44 sędziów pełniło urząd). W razie potrzeby liczba sędziów Sądu może zostać zwiększona poprzez zmianę Statutu TSUE, bez konieczności zmiany postanowień TUE. Podobnie jak w przypadku sędziów TSUE, sędziowie Sądu są mianowani na okres 6 lat za wspólnym porozumieniem przez rządy państw członkowskich, a dla ważności procedury wyboru konieczna jest konsultacja z Komitetem opiniującym kandydatów na sędziów i rzeczników generalnych (art. 254 akapit 2 i art. 255 TFUE). Istnieje możliwość ponownego wyboru sędziego Sądu na kolejny okres (art. 254 akapit 2 TFUE).

³⁶ Statut TSUE stanowi, że Sąd obraduje w izbach złożonych z 3 lub 5 sędziów, którzy wybierają spośród siebie prezesów izb (art. 50 Statutu TSUE). Ponadto, Regulamin Proceduralny Sądu może wskazywać warunki, na jakich obrady odbywają się w składzie wielkiej izby. W niektórych przypadkach, określonych w regulaminie, poza obradowaniem w pełnym składzie, Sąd może również obradować jednoosobowo (por. art. 50 Statutu TSUE oraz art. 11 § 1 Regulaminu Proceduralnego Sądu).

³⁷ Art. 254 akapit 2 TFUE.

³⁸ Por. M. Szwarz-Kuczer, *Komentarz do art. 251–254 TFUE*, s. 233.

obecnie stałych rzeczników generalnych, Statut TSUE jednak może przewidywać, że Sąd będzie przez nich wspierany³⁹. Rozwiązaniem o charakterze pośrednim jest możliwość wezwania członka Sądu do wykonywania zadań rzecznika generalnego⁴⁰.

Na skutek poszerzania kompetencji Sądu na przestrzeni lat obecnie do jego właściwości należy również rozpatrywanie skarg wnoszonych przez osoby fizyczne i prawne: 1) w zakresie kontroli legalności bezwzględnie obowiązujących aktów prawnych (art. 263 w zw. z art. 256 ust. 1 TFUE); 2) na bezczynność instytucji, która zaniechała wymaganego prawem działania (art. 256 ust. 1 akapit 1 w zw. z art. 265 TFUE) oraz 3) w sporach dotyczących odszkodowań z tytułu odpowiedzialności pozaumownej za szkody wyrządzone przez instytucje UE lub jej pracowników przy wykonywaniu ich funkcji (art. 256 ust. 1 akapit 1 w zw. z art. 268 i art. 340 ust. 2 i 3 TFUE). Od wydanych przez Sąd orzeczeń przysługuje prawo odwołania do TSUE na warunkach i w zakresie określonym przez Statut TSUE, przy czym jest ono ograniczone wyłącznie do kwestii prawnych⁴¹.

Należy ponadto podkreślić, że Sąd uzyskał kompetencję do rozstrzygania w sprawie pytań prejudycjalnych w dziedzinach określonych w Statucie TSUE⁴², natomiast z uwagi na niedokonanie stosownych zmian w tym dokumencie jest to uprawnienie teoretyczne⁴³. Co ciekawe, zgodnie z postanowieniami traktatowymi orzeczenie Sądu wydane w trybie prejudycjalnym może być w drodze wyjątku poddane kontroli TSUE, jeżeli zachodzi poważne ryzyko naruszenia jednności lub spójności prawa UE⁴⁴.

Należy zwrócić uwagę, że orzeczenia Sądu mają charakter wyłącznie uzupełniający dla prowadzonych rozważań. Podstawowa rola w wykładni norm prawa spółek przypada TSUE.

³⁹ Art. 254 akapit 1 TFUE. Powyższa możliwość została wprowadzona Traktatem z Nicei i podtrzymana Traktatem z Lizbony.

⁴⁰ Art. 49 Statutu TSUE. Sąd jest obligatoryjnie wspomagany przez rzecznika generalnego w przypadku, gdy obraduje w pełnym składzie (art. 17 Regulaminu Proceduralnego Sądu), a może być wspierany wówczas, jeżeli uzna, że jest to konieczne ze względu na zawilgość sprawy lub złożoność stanu faktycznego sprawy (art. 18 Regulaminu Proceduralnego Sądu).

⁴¹ Art. 256 ust. 1 akapit 2 TFUE. Trybunał Sprawiedliwości jest również uprawniony do dokonywania nadzwyczajnej kontroli nad orzeczeniami Sądu, jeżeli zostaną spełnione łącznie następujące warunki: 1) orzeczenie zostało wydane w zakresie skargi przeciwko orzeczeniu sądu wyspecjalizowanego oraz 2) zachodzi poważne ryzyko naruszenia jednności lub spójności prawa UE (art. 256 ust. 2 akapit 1 i 2 TFUE). Poza przypadkami kontroli instancyjnej, TSUE i Sąd współpracują ze sobą w zakresie obowiązku przekazywania skarg i dokumentów procesowych oraz przekazywania skarg w razie stwierdzenia braku właściwości (por. art. 54 akapit 1 i 2 Statutu TSUE).

⁴² Art. 256 ust. 3 akapit 1 TFUE.

⁴³ Zob. K. Scheuring, *Precedens*, s. 84.

⁴⁴ Art. 256 ust. 3 akapit 3 TFUE.

Podsumowując, warto zaznaczyć, że zapewnienie efektywności prawu unijnemu (a wcześniej wspólnotowemu) wymagało powołania szczególnej instytucji i wyposażenia jej w określone kompetencje niezbędne do realizacji postawionych przed nią celów. Sędziowie TSUE, Sądu oraz rzecznicy generalni, pomimo że wywodzą się z różnych systemów prawnych, nie reprezentują państw, lecz organy sądowe o charakterze ponadnarodowym. Ich zadaniem jest orzekanie w sposób niezależny i autonomiczny oraz przyczynianie się do wzmacniania integracji europejskiej. Orzeczenia TSUE składają się na dorobek Wspólnot Europejskich oraz Unii Europejskiej, określane jako *acquis communautaire*⁴⁵ (obecnie właściwe jest określenie *acquis de l'Union*).

II. Przyczyny wzmacniania podstaw jurysdykcji Trybunału

1. Równowaga instytucjonalna a funkcje pełnione przez Trybunał

O specyficznym zakresie jurysdykcji TSUE, niespotykanym w innym systemie prawnym, przesądziły przepisy traktatowe. Nie można jednak nie dostrzec, że w strukturze instytucjonalnej UE szczególna pozycja TSUE uległa na przestrzeni lat znacznemu wzmocnieniu na skutek działalności sędziów luksemburskich.

W systemie instytucjonalnym UE, którego ramy zostały określone w prawie pierwotnym, każda instytucja działa w granicach przyznanych jej przez Traktat uprawnień⁴⁶. Zasadę równowagi instytucjonalnej wywieść można z orzecznictwa TSUE, który potwierdził jej znaczenie⁴⁷. System podziału kompetencji oraz przypisanie ról poszczególnym instytucjom w strukturze unijnej implikują konieczność przestrzegania równowagi i wzajemnego uwzględniania praw. Jednocześnie TSUE jako organ sądowy uzyskał możliwość kontroli przestrze-

⁴⁵ Pod pojęciem *acquis communautaire* rozumie się w doktrynie prawo pierwotne oraz wtórne, orzecznictwo TSUE, a także deklaracje i rezolucje oraz zasady ogólne prawa. Zob. szerzej A. Cieśliński, *Wspólnotowe prawo gospodarcze*, s. 13–14; C.C. *Gialdino*, *Some Reflections*, s. 1089–1121.

⁴⁶ Art. 13 TUE.

⁴⁷ Zob. wyr. TSWE z 13.6.1958 r., *Meroni & Co., Industrie Metallurgiche, SpA v. Wysoka Władza EWWiS*, 9–56, EU:C:1958:7, w którym Trybunał określa równowagę władz (ang. *balance of powers*) jako „cechę charakterystyczną struktury instytucjonalnej Wspólnoty”. W przedmiocie znaczenia zasady równowagi władz w orzecznictwie sądów UE zob. również wyr. TSWE z: 29.10.1980 r., *SA Roquette Frères v. Rada Wspólnot Europejskich*, 138/79, EU:C:1980:249, pkt 33; 21.6.1988 r., *Komisja Wspólnot Europejskich v. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*, 416/85, EU:C:1988:321, pkt 9; 20.5.2008 r., *Komisja Wspólnot Europejskich v. Rada Unii Europejskiej*, C-91/05, EU:C:2008:288 oraz wyr. Sądu z 24.10.1997 r., *British Steel plc v. Komisja Wspólnot Europejskich*, T-243/94, EU:T:1997:159, pkt 182. W doktrynie zob. np. J.-V. Louis, *T. Ronse, L'ordre juridique*, s. 185–192.

gania prerogatyw instytucji⁴⁸, zajmując w porządku unijnym miejsce o szczególnym charakterze.

Wyjątkowość Trybunału polega na tym, że nie odgrywa on wyłącznie roli tradycyjnego sądu międzynarodowego, a przyznane uprawnienia zapewniają mu realny wpływ na kształtowanie unijnej przestrzeni prawnej. W odniesieniu do płaszczyzny międzynarodowej na mocy art. 344 TFUE państwa członkowskie zostały zobligowane do przedkładania TSUE sporów dotyczących wykładni lub stosowania Traktatów, co wskazuje na wyłączność jego jurysdykcji. W realizacji powyższych funkcji żaden inny organ sądowy nie może zastąpić TSUE, bez względu na to, czy posiada status międzynarodowy czy krajowy. Ponadto, w odróżnieniu od klasycznego sądownictwa międzynarodowego, którego jurysdykcja uzależniona jest od umowy stron, zgoda państw członkowskich na przystąpienie do UE pociąga za sobą zaakceptowanie *acquis communautaire* oraz jurysdykcji TSUE. W konsekwencji strony nie mają swobody w wyborze sądu, jak również mogą zostać wezwane przed TSUE nawet wbrew ich woli⁴⁹. Znamienne są także skutki orzeczeń TSUE, które nie ograniczają się wyłącznie do rozstrzygnięcia sprawy, lecz sięgają dużo dalej, o czym będzie mowa w dalszej części pracy.

Szczególne pozycja TSUE w nowym unijnym porządku prawnym wyraża się również w tym, że jest on nie tylko sądem międzynarodowym, lecz pełni ponadto funkcję sądów cywilnych⁵⁰, pracy⁵¹, administracyjnych⁵², arbitrażowych⁵³ oraz funkcje konstytucyjne⁵⁴. Stojąc na straży przestrzegania prawa unijnego, TSUE umacnia swoją pozycję poprzez aktywność orzeczniczą, wkraczając w sferę konstytucyjną właściwą dla sądów konstytucyjnych państw członkowskich. Trudno nie zgodzić się ze stwierdzeniem, że jest on organem, który odgrywa znaczącą, a wręcz decydującą rolę w „konstytucjonalizacji” (ang. *constitutionalisation*) unijnego porządku prawnego⁵⁵. Jako organ powołany do kontroli podziału kompetencji pomiędzy UE a państwami członkowskimi, w du-

⁴⁸ Zob. wyr. TSWE z 4.10.1991 r., *Parlament Europejski v. Rada Wspólnot Europejskich*, C-70/88, EU:C:1991:373, pkt 9.

⁴⁹ K. Scheuring, *Precedens*, s. 108–109.

⁵⁰ W tym miejscu można wskazać sprawy, o których mowa w art. 268 w zw. z art. 340 akapit 2 TFUE, a dotyczące odpowiedzialności pozaumownej UE wyrażającej się w obowiązku naprawienia szkody wyrządzonej przez jej instytucje lub pracowników przy wykonywaniu ich funkcji.

⁵¹ Sprawy z zakresu prawa pracy rozpoznawał Sąd do spraw Służby Publicznej Unii Europejskiej. Obecnie ta kompetencja należy do Sądu.

⁵² Np. w sytuacji rozpatrywania skarg podmiotów prawa cywilnego na bezczynność instytucji, organu lub jednostki organizacyjnej UE (por. art. 265 akapit 3 TFUE).

⁵³ Na mocy art. 272 TFUE Trybunał jest organem właściwym do orzekania na podstawie klauzuli arbitrażowej umieszczonej w umowie prawa prywatnego lub publicznego, zawartej przez UE lub w jej imieniu.

⁵⁴ Por. L. Maggioni, *Rôle et fonctionnement*, s. 355 i n.; A. Rosas, *The European Court*, s. 2.

⁵⁵ Zob. A. Rosas, *The European Court*, s. 2.

chu realizacji celów traktatowych, Trybunał wykazuje tendencję do rozszerzania domniemanych kompetencji UE. Opierając się na ogólnych zasadach prawa unijnego i uwzględniając *acquis communautaire* (*acquis de l'Union*), TSUE jest skłonny orzekać w sposób pronijny również wówczas, gdy nie ma ku temu wyraźnej podstawy traktatowej⁵⁶.

Równowaga instytucjonalna, która leży u podstaw Traktatów, została tym samym zachwiana, a TSUE uzyskał pozycję dominującą i znaczący wpływ na sposób kształtowania nowego autonomicznego porządku prawnego. Jego szczególnie rola w integracji europejskiej zaznaczyła się również mocno w obszarze prawa spółek.

2. Ogólne zasady prawa unijnego w orzecznictwie Trybunału

Już od pierwszych lat swojej działalności TSUE wydobywał ogólne zasady prawa unijnego z całokształtu regulacji, aby urzeczywistnić cele leżące u podstaw Traktatów i w ten sposób sprzyjać integracji europejskiej. To nie prawo pierwotne, lecz orzeczenia Trybunału ukształtowały zasady ogólne, które pozwalają wypełnić istniejące luki co do charakteru relacji pomiędzy prawem unijnym i krajowym oraz pozycji sądów krajowych w ponadnarodowej strukturze. Ogólne zasady prawa unijnego nie zostały wprost wyrażone w przepisach traktatowych i stanowią idealny przykład na zobrazowanie „mocy normatywnej orzecznictwa”⁵⁷. Jako niepisane źródło prawa unijnego muszą być uwzględniane przy jego wykładni. Inspirację dla TSUE stanowią tradycje konstytucyjne wspólne dla państw członkowskich, umowy międzynarodowe oraz traktaty założycielskie⁵⁸. W doktrynie, która opiera się na orzecznictwie sądów luksemburskich, możemy odnaleźć podział na zasady, które wynikają z dorobku konstytucyjnego państw członkowskich (np. zasada pewności prawa⁵⁹, zasada równości i zakazu dyskryminacji⁶⁰,

⁵⁶ Zob. K. Scheuring, *Precedens*, s. 109–110.

⁵⁷ Por. C. Blumann, L. Dubouis, *Droit institutionnel*, s. 591. Zob. również J.P. Jacqué, *Droit institutionnel*, s. 502 i n.

⁵⁸ Zob. A. Wróbel, *Pierwotne prawo unijne*, s. 50.

⁵⁹ Zob. np. wyr. TSUE z: 12.12.2013 r., *Test Claimants in the Franked Investment Income Group Litigation v. Commissioners of Inland Revenue i Commissioners for Her Majesty's Revenue and Customs*, C-362/12, EU:C:2013:834, pkt 44–49; 14.11.2013 r., *Belgacom NV v. Interkommunale voor Teledistributie van het Gewest Antwerpen (INTEGAN) i in.*, C-221/12, EU:C:2013:736, pkt 40; 13.12.2012 r., *BLV Wohn- und Gewerbebau GmbH v. Finanzamt Lüdenscheid*, C-395/11, EU:C:2012:799, pkt 47; a także wyr. TSUE z: 17.7.2008 r., *ASM Brescia SpA v. Comune di Rodengo Saiano*, C-347/06, EU:C:2008:416, pkt 64–65; 21.9.1983 r., *Deutsche Milchkontor GmbH i in. v. Republika Federalna Niemiec*, 205 do 215/82, EU:C:1983:233, pkt 30 oraz 4.7.1973 r., *Westzucker GmbH v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Zucker*, 1-73, EU:C:1973:78.

⁶⁰ Zob. np. wyr. TSUE z: 19.9.2013 r., *Marc Betriu Montull v. Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS)*, C-5/12, EU:C:2013:571; 21.7.2011 r., *Patrick Kelly v. National University of Ireland*

zasada proporcjonalności⁶¹, zasada subsydiarności⁶², zasada równoważności⁶³ czy zasada *lex retro non agit*⁶⁴) oraz zasady swoiste prawa unijnego (np. zasada pierwszeństwa czy zasada skutku bezpośredniego)⁶⁵.

Szczególne znaczenie na gruncie prawa unijnego należy przypisać zasadom: bezpośredniego skutku, pierwszeństwa oraz efektywności, dlatego ich istota zostanie omówiona poniżej. Odgrywają one także doniosłą rolę w wykładni pojęć prawa spółek, co zostanie podkreślone przy analizie konkretnych orzeczeń.

(University College, Dublin), C-104/10, EU:C:2011:506 oraz 16.10.1980 r., *René Hochstrass v. Trybunał Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich*, 147/79, EU:C:1980:238.

⁶¹ Zob. np. wyr. TSUE z: 6.3.2014 r., *Cruciano Siragusa v. Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo*, C-206/13, EU:C:2014:126, pkt 34; 21.7.2011 r., *Azienda Agro-Zootecnica Franchini sarl i Eolica di Altamura Srl v. Regione Puglia*, C-2/10, EU:C:2011:502, pkt 73; a także wyr. TSWE z: 15.6.2006 r., *G.J. Dokter, Maatschap Van den Top i W. Boekhout v. Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit*, C-28/05, EU:C:2006:408, pkt 72; 14.12.2004 r., *The Queen, na wniosek Swedish Match AB i Swedish Match UK Ltd v. Secretary of State for Health*, C-210/03, EU:C:2004:802, pkt 47; 11.7.2002 r., *Käserer Champignon Hofmeister GmbH & Co. KG v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas*, C-210/00, EU:C:2002:440, pkt 59; 5.10.1994 r., *Antonio Crispoltoni v. Fattoria Autonoma Tabacchi i Giuseppe Natale i Antonio Pontillo v. Donatab Srl*, C-133/93, C-300/93 oraz C-362/93, EU:C:1994:364, pkt 41; 7.12.1993 r., *ADM Ölmühlen GmbH i Ölwerke Spycyk v. Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung*, C-339/92, EU:C:1993:917, pkt 15; 13.11.1990 r., *The Queen v. Minister of Agriculture, Fisheries and Food i Secretary of State for Health, ex parte: Fedesa i in.*, C-331/88, EU:C:1990:391, pkt 13; 11.7.1989 r., *Hermann Schröder HS Kraftfutter GmbH & Co. KG v. Hauptzollamt Gronau*, 265/87, EU:C:1989:303, pkt 21 oraz 18.11.1987 r., *Maizena GmbH i in. v. Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung (BALM)*, 137/85, EU:C:1987:493, pkt 15.

⁶² Zob. np. opinię rzecznika generalnego Vericy Trstenjak z 2.6.2010 r., *Idryma Typou AE v. Yporurgos Typou kai Meson Mazikis Enimerosis*, C-81/09, EU:C:2010:304, pkt 44; opinię rzecznika generalnego Dámasa Ruiza-Jaraba Colomera z 22.12.2008 r., *College van burgemeester en wethouders van Rotterdam v. M.E.E. Rijkeboer*, C-553/07, EU:C:2008:773, pkt 40; opinię rzecznika generalnego Vericy Trstenjak z 3.2.2009 r., *The Queen, na wniosek Mark Horvath v. Secretary of State for Environment, Food and Rural Affairs*, C-428/07, EU:C:2009:47, pkt 94 oraz wyr. Sądu z: 2.3.2010 r., *Arcelor SA v. Parlament Europejski i Rada Unii Europejskiej*, T-16/04, EU:T:2010:54; 14.12.2006 r., *Österreichische Volksbanken i Niederösterreichische Landesbank-Hypothekenbank v. Komisja*, T-271/02, EU:T:2006:396.

⁶³ Zob. np. wyr. TSUE z: 12.7.2012 r., *VALE Épitési kft.*, C-378/10, EU:C:2012:440, pkt 48; 10.9.2013 r., *M.G. i N.R. v. Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie*, C-383/13 PPU, EU:C:2013:533, pkt 35; 19.5.2011 r., *Tonina Enza Iaia i in. v. Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca i in.*, C-452/09, EU:C:2011:323, pkt 16; a także wyr. TSWE z: 24.3.2009 r., *Danske Slagterier v. Bundesrepublik Deutschland*, C-445/06, EU:C:2009:178, pkt 31; 18.12.2008 r., *Sopropé – Organizações de Calçado Lda v. Fazenda Pública*, C-349/07, EU:C:2008:746, pkt 38; 11.7.2002 r., *Marks & Spencer plc v. Commissioners of Customs & Excise*, C-62/00, EU:C:2002:435, pkt 34 oraz 17.7.1997 r., *Texaco A/S v. Middelbart Havn i in. i Olielselskabet Danmark amba v. Trafikministeriet i in.*, C-114/95 oraz C-115/95, EU:C:1997:371, pkt 41.

⁶⁴ Zob. np. wyr. TSWE z: 13.11.1990 r., *The Queen v. Minister of Agriculture, Fisheries and Food i Secretary of State for Health, ex parte: Fedesa i in.*, C-331/88, EU:C:1990:391; 10.7.1984 r., *Regina v. Kent Kirk*, 63/83, EU:C:1984:255 oraz 25.1.1979 r., *A. Racke v. Hauptzollamt Mainz*, 98/78, EU:C:1979:14, s. 69.

⁶⁵ Na temat podziału zasad prawa unijnego zob. np. C. Mik, *Wykładnia, passim*.

Orzecznictwo TSUE rozwinęło zasadę bezpośredniego skutku, zgodnie z którą niektóre przepisy unijne przyznają jednostkom prawa, których mogą one dochodzić przed sądem państwa członkowskiego⁶⁶. Podążając za stanowiskiem TSUE, należy stwierdzić, że przepisy unijne, które są „jasne, wyraźne i bezwzględne”, mogą być bezpośrednio stosowane przez sądy krajowe⁶⁷. Bezpośredni skutek prawa unijnego jest wynikiem bezpośredniego obowiązywania tego prawa na terytorium państw członkowskich⁶⁸ i ma stanowić dla jednostek gwarancję ochrony przyznanych im praw. Z bezpośredniego obowiązywania, stosowania oraz bezpośredniego skutku wynika wymóg jednolitego stosowania prawa unijnego w państwach członkowskich⁶⁹.

Zasada bezpośredniego skutku jest ściśle związana z zasadą pierwszeństwa (supremacji) prawa unijnego. Wynika z niej obowiązek sądów państw członkowskich do zapewnienia przepisom unijnym pełnej skuteczności poprzez niestosowanie jakiegokolwiek sprzecznego z nimi przepisu prawa krajowego, i to niezależnie od tego, czy został on wydany przed czy po przepisie unijnym⁷⁰. Na podstawie orzecznictwa TSUE przepis prawa krajowego niezgodny z prawem unijnym nie może być stosowany w konkretnej sprawie, lecz – co istotne – nie traci mocy obowiązującej⁷¹. Przystępując do Unii Europejskiej (lub Wspólnot Europejskich), państwa członkowskie przekazały część swoich suwerennych praw, tworząc nowy

⁶⁶ Na temat doktryny bezpośredniego skutku zob. np. *J.A. Winter*, Direct Applicability, s. 425–438; *T. Tridimas*, Horizontal effect of directives, s. 621; *J.P. Trachtman*, Bananas, Direct Effect, *passim*; *S. Prechal*, Does Direct Effect, s. 1047–1069; *J.M. Prinsen*, *A. Schrauven*, Direct Effect, *passim*; *E. Sharpston*, The Shock Troops Arrive in Force, s. 251–264; *M. Wathelet*, Arrêt Van Gend en Loos, s. 213.

⁶⁷ Powyższe warunki zostały określone w wyr. TSWE w sprawie 26-62, *van Gend & Loos*. W kolejnych orzeczeniach Trybunał rozwijał koncepcję bezpośredniego skutku. Zob. np. wyr. TSWE z: 4.4.1968 r., *Firma Fink-Frucht GmbH v. Hauptzollamt München-Landsbergerstrasse*, 27-67, EU:C:1968:22; 19.12.1968 r., *Société par actions Salgoil v. Ministero del commercio con l'estero della Repubblica italiana*, 13-68, EU:C:1968:54; 23.2.1994 r., *Comitato di coordinamento per la difesa della Cava i in. v. Regione Lombardia i in.*, C-236/92, EU:C:1994:60 oraz 8.4.1976 r., *Gabrielle Defrenne v. Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena*, 43-75, EU:C:1976:56.

⁶⁸ Zob. *A. Wróbel*, Zasady ogólne, s. 87.

⁶⁹ Por. *A. Doczekalska*, Interpretacja wielojęzycznego prawa, s. 17; *M. Szpunar*, Bezpośredni skutek prawa wspólnotowego, s. 4–17.

⁷⁰ Zob. wyr. TSWE z 9.9.2003 r., *Conorzio Industrie Fiammiferi (CIF) v. Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato*, C-198/01, EU:C:2003:430, pkt 48.

⁷¹ Szczególne znaczenie dla wyjaśnienia zasady pierwszeństwa mają wyr. TSWE: w sprawie *Costa v. E.N.E.L.*, 6-64, oraz z: 17.12.1970 r., *Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, 11-70, EU:C:1970:114; 9.3.1978 r., *Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal SpA*, 106/77, EU:C:1978:49, s. 629; 29.4.1999 r., *Erich Ciola v. Land Vorarlberg*, C-224/97, EU:C:1999:212. Zob. również literaturę: *E. Stein*, Toward Supremacy of Treaty-Constitution, s. 491–518; *N. Catalanò*, Portée des traités, *passim*; *D. Carreau*, Droit communautaire, s. 381–418; *P. Paone*, Primato del diritto comunitario, s. 429–468; *J.A. Usher*, The Primacy of Community Law, s. 214–217; *B. de Witte*, Retour à „Costa”, s. 425–454; *K.J. Alter*, Establishing the Supremacy of European Law, *passim*.

autonomiczny porządek prawny i akceptując prawo unijne jako integralną część systemów krajowych. Stosowanie prawa unijnego ma charakter wiążący dla państw członkowskich w stopniu równym, a zatem ze względu na ich szczególny i wyjątkowy charakter przepisy unijne nie mogą zostać uchylone przez przepisy prawa krajowego⁷². Uwzględniając obydwie opisane zasady, należy zauważyć, że sądy państw członkowskich są zobowiązane zapewnić wykonanie jasnego i bezwarunkowego przepisu prawa unijnego oraz odmówić zastosowania sprzecznego z nim przepisu prawa krajowego, także o randze konstytucyjnej⁷³.

W celu zapewnienia podmiotom ochrony przed naruszeniem ich praw (zarówno przez państwa członkowskie, jak i inne podmioty)⁷⁴ Trybunał rozwinął w orzecznictwie zasadę efektywności. W jej kontekście Trybunał posługuje się często pojęciem *effet utile*⁷⁵. Istota zasady efektywności sprowadza się do zapewnienia interpretowanym przepisom pełnej skuteczności. Koncepcja *effet utile* nie została stworzona przez TSUE, lecz stanowi jedną z zasad prawa międzynarodowego⁷⁶, a ponadto jest zakorzeniona w niektórych porządkach krajowych⁷⁷.

Pomimo że w ramach UE podstawowymi adresatami obowiązków wynikających z zasady efektywności są państwa członkowskie⁷⁸, zauważalna jest tendencja do przenoszenia ciężaru przestrzegania prawa unijnego na sądy krajowe. Zagwarantowanie efektywności prawu unijnemu wiąże się z licznymi obowiązkami spoczywającymi na organach stosujących prawo, które zobowiązane są do zapewnienia całkowitej skuteczności przepisom unijnym. Nie można przy tym nie dostrzec ścisłego związku powyższej zasady z zasadą supremacji prawa unijnego oraz zasadą bezpośredniego skutku, co znajduje wyraz w orzecznictwie.

⁷² Por. T.T. Koncewicz, *Zasada pierwszeństwa prawa wspólnotowego*, s. 38–40.

⁷³ Por. wyr. TSWE w sprawie *Simmenthal SpA*, 106/77.

⁷⁴ Zob. np. wyr. TSUE w sprawie *VALE*, C-378/10, pkt 48 oraz wyr. TSWE z: 19.11.1991 r., *Andrea Francovich i Danila Bonifaci i in. v. Repubblica Włoska*, C-6/90 i C-9/90, EU:C:1991:428; 19.6.1990 r., *The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd i in.*, C-213/89, EU:C:1990:257; 10.4.1984 r., *Sabine von Colson i Elisabeth Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen*, 14/83, EU:C:1984:153; 6.10.1970 r., *Franz Grad v. Finanzamt Traunstein*, 9-70, EU:C:1970:78 oraz wyr. TSWE w sprawie *Simmenthal SpA*, 106/77, pkt 20.

⁷⁵ W angielskich wersjach orzeczeń możemy spotkać następujące określenia: *effectiveness*, *full effectiveness* czy *practical effect*.

⁷⁶ Szerzej S. Mayr, *Putting a Leash on the Court of Justice?*, s. 11.

⁷⁷ Por. art. 1157 fr.KC, stanowiący, że w przypadku rozbieżności należy przyjąć takie znaczenie postanowienia umownego, które wywołuje określony skutek (*Lorsqu'une clause est susceptible de deux sens, on doit plutôt l'entendre dans celui avec lequel elle peut avoir quelque effet, que dans le sens avec lequel elle n'en pourrait produire aucun*). Przepis ten umiejscowiony jest w części dotyczącej wykładni umów.

⁷⁸ Por. art. 4 ust. 3 zd. 2 TUE, zgodnie z którym na państwa członkowskie został nałożony obowiązek podejmowania wszelkich środków właściwych do zapewnienia wykonania zobowiązań wynikających z Traktatów lub aktów instytucji Unii. Zob. N. Póltorak, *Odpowiedzialność odszkodowawcza państwa*, s. 43–54; J. Shaw, *Law of the European Union*, s. 298–299; T. Tridimas, *General principles*, s. 276–277.

Warto również w tym miejscu zwrócić uwagę, że zasada efektywności sprzyja rozszerzającej interpretacji przepisów prawa unijnego i stanowi jedną z zasad wykładni autonomicznej.

Trybunał od lat buduje swój autorytet w nowym autonomicznym porządku prawnym i nie ma obecnie na płaszczyźnie unijnej organu, który mógłby formalnie powstrzymać jego ekspansywną działalność. Za pomocą zasad ogólnych TSUE przedstawia swój pomysł na ewolucję prawa unijnego i wpływa na jego dalszy rozwój. W orzecznictwie z zakresu prawa spółek można odnaleźć wiele odwołań do zasad ogólnych.

3. Problematyka „nadużycia prawa”

Z działalnością orzeczniczą TSUE ściśle związana jest koncepcja „nadużycia prawa”, która odgrywa istotną rolę w kształtowaniu europejskiego prawa spółek, dlatego warto poświęcić więcej uwagi zarysowanej problematyce. Wskazanie jej genyzy i podstawowych założeń w niniejszym podrozdziale, umiejscowionym tuż za ogólnymi zasadami prawa unijnego, uzasadnione jest ścisłą korelacją tejże konstrukcji prawnej z zasadą efektywności. Koncepcja „nadużycia prawa” może być bowiem pojmowana jako ograniczenie w swobodnym korzystaniu z praw unijnych, co bezpośrednio przekłada się na rozważania w przedmiocie zapewnienia pełnej skuteczności prawu unijnemu. Rozwinięcie omawianej koncepcji nastąpi *in concreto* przy analizie orzeczeń TSUE z zakresu prawa spółek.

Jak zauważono w doktrynie, pojęcie „nadużycie prawa” pojawiło się w prawie unijnym stosunkowo późno i wciąż podlega ewolucji, a jego genyzy należy poszukiwać w twórczej działalności TSUE⁷⁹. Wypracowanie jednolitej spójnej koncepcji na gruncie prawa unijnego (a tym bardziej zasady o charakterze ogólnym) nie stanowiło i nie stanowi łatwego zadania, mając w szczególności na względzie, że poszczególne krajowe systemy prawne różnią się w tym zakresie dość mocno od siebie. W porządkach kontynentalnych możemy spotkać teorie subiektywne, kładące nacisk na „zamiar szkodenia” (przykład Włoszech), oraz obiektywne, w ramach których kluczowy element stanowią czynniki obiektywne, np. rezultat, jaki został osiągnięty przez dane zachowanie (przykład Niemiec). Z kolei w systemach *common law* pojęcie „nadużycie prawa” jest obecne zarówno w orzecznictwie, jak i w doktrynie, a powstające problemy rozwiązane są przy pomocy innych instrumentów prawnych⁸⁰.

⁷⁹ Zob. M. Godlewska, Pojęcie nadużycia prawa, cz. I, s. 25. Na temat zachowań wiążących się z nadużyciem prawa, określanymi jako *praeter legem* lub *in fraudem legis*, oraz tych wprost sprzecznych z prawem, czyli *contra legem*, szerzej *ibidem*, s. 24–25 oraz powołana tam literatura.

⁸⁰ Koncepcje związane z nadużyciem prawa w państwach członkowskich zostały przedstawione w następujących opracowaniach: R.N. Ionescu, L'abus de droit, s. 313 i n.; M. Godlewska, Pojęcie nadużycia prawa, cz. I, s. 25.